

NOMINA

- jako **podstatná jména** se skloňují i **přídavná jména**, některá **zájmena** a **číslovky**

Podstatná jména

a) kořená (deradikální) - odvozená od kořene

kořen **ab-* → *ab-um* „otec“

b) slovesná (deverbální) - odvozená od sloves

kořen *škn → *šakān-um* „položení“ (funguje jako infinitiv)

- pro skloňování je důležité, zda kmen končí na konsonant nebo na vokál (nejčastěji *-i/-ī*, příp. *-a/-ā*)

ward- „otrok“

kiri- „zahrada“

rubā- „vladař“

ROD

- mužský a ženský

- přirozený a gramatický

a) gramatický rod – bezpříznakovým tvarem je **mužský rod**

- **ženský rod** se vytváří pomocí sufixů

b) přirozený rod – existují odlišná slova pro ženský a mužský rod (např. české *jelen* - *srna*)

<i>ab-um</i> (kmen <i>ab-</i>) „otec“	<i>umm-um</i> (kmen <i>umm-</i>) „matka“
<i>imēr-um</i> (kmen <i>imēr-</i>) „osel“	<i>atān-um</i> (kmen <i>atān-</i>) „oslice“

A) mužský rod (maskulinum)

- v jednotném čísle není kmen rozšířen zvláštním sufixem (tzv. nulový morf)

schéma tvoření: **KMEN + Ø + PÁDOVÁ KONCOVKA (S MIMACÍ)**

ward-Ø-um „otrok“, *bēl-Ø-um* „pán“, *mār-Ø-um* „syn“

B) ženský rod (femininum)

- v jednotném čísle se vytváří od tvarů mužského rodu pomocí sufixů *-t-*, *-at-*, *-et-*.

schéma tvoření: **KMEN MASKULINA + *-t-/at-/et-* + PÁDOVÁ KONCOVKA (S MIMACÍ)**

- distribuce těchto alomorfů závisí na struktuře kmene substantiva v mužském rodě:

zakončení kmene mužského rodu		tvoření tvaru ženského rodu
-VK-	→	-VK- t-um
-iK ₁ K ₂ -	→	-iK ₁ K ₂ - t-um
-uK ₁ K ₂ -	→	-uK ₁ K ₂ - t-um
-	→	- t-um
-V-	→	-□- t-um
-aK ₁ K ₁ -	→	-aK ₁ K ₁ - at-um
-aK ₁ K ₂ -	→	-aK ₁ K ₂ - at-um
-eKK-	→	-eKK- et-um

Alomorf *-t-* napojují substantiva

- jejichž kmen končí v maskulinu na jeden konsonant, např.

m.		f.	
<i>mār-um</i>	„syn“	<i>mār-t-um</i>	„dcera“
<i>bēl-um</i>	„pán“	<i>bēl-t-um</i>	„paní“

- jejichž kmen končí v maskulinu na dva různé konsonanty, před kterými je vokál */i/* nebo */u/*; mezi druhým a třetím konsonantem se ve femininu objevuje vokál shodný s vokálem mezi prvním a druhým konsonantem:

m.		f.	
<i>riḥṣ-um</i>		<i>riḥiṣ-t-um</i>	„povodeň“
<i>pulḥ-um</i>		<i>pulūḥ-t-um</i>	„bázeň“

- alomorf *-t-* mají i některá feminina, která nejsou odvozena od žádného maskulinního kmene:

<i>napiš-t-um</i>	„život“	<i>sinniš-t-um</i>	„žena“
-------------------	---------	--------------------	--------

- alomorf *-t-* mají také substantiva, jejichž kmen končí v maskulinu na dlouhý nebo krátký vokál. Před sufixem feminina *-t-* zřejmě vždy došlo k dloužení tohoto vokálu:

<i>rubûm</i>	„vladař“	(* <i>rubā-um</i>)	>	<i>rubā-t-um</i>	„vladařka“
<i>akkadûm</i>	„Akkadān“	(* <i>akkadi-um</i>)	>	<i>akkadī-t-um</i>	„Akkadanka“

Kmeny končící v maskulinu na dva konsonanty, jimž předchází */a/*, vytvářejí femininum pomocí alomorfu *-at-*:

m.		f.	
<i>ward-um</i>	„otrok“	<i>ward-at-um</i>	„otrokyně“
<i>šarr-um</i>	„král“	<i>šarr-at-um</i>	„královna“

Alomorf *-et-* se užívá u substantiv, jejichž kmen končí v maskulinu na dva konsonanty a v kmeni je vokál *-e-*, např. *err-et-um* „kletba“.

Feminina neodvozená od maskulinních tvarů a nevytvářená sufixy -t-/-at-/-et-

- je jich málo

- sémantika: označení částí lidského těla (většinou párové) a některá další

šēp-um „noha“   uzn-um „ucho“

id-um „paže“   šinn-um „zub“

īn-um „oko“   ubān-um „prst“

elepp-um „lod“   māt-um „země“

ḥarrān-um „vojenské tažení“   nār-um „řeka“

- některá substantiva mají totožný tvar jak pro mužský, tak pro ženský rod

gerr-um „cesta“   kuss-ûm „trůn“   lišān-um „jazyk“

ČÍSLO A PÁD

číslo: jednotné číslo (singulár), množné číslo (plurál), dvojné číslo (duál)

status rectus a status constructus

- existují dva zvláštní **nominální tvary**, které se funkčně liší a mají i odlišné skloňování

A) **STATUS RECTUS** = tvar plné deklinace

B) **STATUS CONSTRUCTUS** = tvar neúplné deklinace

- užívá se **jen** v případě, že se na něho váže **tvar v genitivu, závislá (vedlejší) věta, sufigované osobní zájmeno**

STATUS RECTUS – skloňování

- v singuláru má 3 pády: nominativ, genitiv, akuzativ

- v plurálu a duálu má jen 2 pády: nominativ = *casus rectus* „přímý pád“

genitiv-akuzativ = *casus obliquus* „nepřímý pád“

- pádové tvary lze vyjádřit i **předložkami** – ty se pojí vždy s **genitivem**

ina bītim „v domě“

itti wardim „s otrokem, od otroka“

JEDNOTNÉ ČÍSLO (SINGULÁR)

- ve statu rectu má pro oba rody totožné tvary koncovek

nominativ -*u*

genitiv -*i*

akuzativ -*a*

- k těmto koncovkám se připojuje sufix **-m** (tzv. **mimace**): -*um*, -*im*, -*am*

- ve starším období mohla být mimace příznakem determinace, ke konci starobabylonského období odpadá

m.

ward-u-m

„otrok“

rub-û-m

„vládce“

f.

wardat-u-m

„otrokyně“

rubāt-u-m

„vládkyně“

kmeny končící na vokál

- dochází ke kontrakci vokálu kmene a vokálu koncovky na -*û*, -*î*/*-ê*, -*â*

nominativ -*V* + -*u* → -*û*

genitiv -*a/ā* + -*i* → -*ê* (*rubā-im > *rubêm*)

jinak -*V* + -*u* → -*î* (*kiri-im > *kirîm*)

akuzativ -*V* + -*a* → -*â*

-*i* + -*a* → -*ia* (ale i *dārâm*)

kolektiva

Některá podstatná jména v jednotném čísle nemají množné číslo (**singularia tantum** = pouze singulár) a používají se i k označení většího množství.

- český ekvivalent tuto charakteristiku nemusí sdílet!

- často podstatná jména slovesná

„psaní“

„uchopení“

- v češtině:

hromadná – více věcí souborně

- *členstvo, žactvo, obyvatelstvo, lidstvo*
- nebo se tvoří příponou *-i, -oví* (např. *dříví, listí, kamení, křoví*), *-ina* (např. *březina*)

látková

- *voda, pivo, písek, dřevo*

abstrakta – vlastnosti děje

- *píle, mladost, námaha, spaní*

DVOJNÉ ČÍSLO (DUÁL)

Dvojně číslo (duál) je mluvnická kategorie čísla vyjadřující dvojnost, párovost.

- v češtině do 15. století - jeho pozůstatky můžeme najít u několika podstatných jmen, číslovek a v nespisovné mluvě

- Používá se ve vyjádření některých párových částí těla: ruce, nohy, oči, uši a jejich zdobněliny.

Duálové tvary se vyskytují pouze tehdy, pokud mluvíme o částech těla: *stojím **nohama** na zemi x stůl se třemi nohami; pes stál **dvěma nohama** ve vodě; setkal se se **dvěma ženami***

- v akkadštině je jeho užití podobné, používá se především se substantivy označujícími párové části těla

šēpum „noha“

idum „paže“

īnum „oko“

- ve statu rectu má pro oba rody totožné tvary koncovek

nominativ   **-ān** (*šēpān* „nohy“)

genitiv-akuzativ   **-īn/-ēn** (*-ēn* u kmenů s vokálem *-e-*, např. *šēp-ēn* „nohou/nohy“)

- místo duálu se někdy užívá množného čísla ženského rodu

īn-āt-um „oči“

ubān-āt-um „prsty“

MNOŽNÉ ČÍSLO (PLURÁL)

A) mužský rod

nominativ   *-ū*

genitiv-akuzativ *-ī/-ē* (*-ē* u kmenů s vokálem *-e-*)

kmeny končící na vokál

- dochází ke kontrakci vokálu kmene a vokálu koncovky na *-ū*, *-ī/-ē*

nominativ   *-V + -u → -ū*

genitiv-akuzativ *-a/ā + -i → -ē*

jinak *-V + -u → -ī*

nom.	<i>ward-ū</i>	<i>bēl-ū</i>	<i>rub-ū</i>	<i>kir-ū</i>
gen./ akus.	<i>ward-ī</i>	<i>bēl-ē</i>	<i>rub-ē</i>	<i>kir-ī</i>

Nepravidelné tvary plurálu

- u substantiv *abum* „otec“, *aḥum* „bratr“, *isum* „strom“

- plurál se tvoří reduplikací konsonantu kořene (*b*, *ḥ*, *s*)

nom.	<i>abbū</i>	<i>aḥḥū</i>	<i>iṣṣū</i>
gen./akus.	<i>abbī</i>	<i>aḥḥī</i>	<i>iṣṣī</i>

B) ženský rod

nominativ   *-ātum/-ētum* (*-ētum* u kmenů s vokálem *-e-*)

genitiv-akuzativ *-ātim*

-ī/-ētum (*-ētum* u kmenů s vokálem *-e-*)

kmeny končící na vokál

- dochází ke kontrakci vokálu kmene a vokálu sufixu na *-āt-*

nominativ   -V + *-āt-* → *-âtum*

genitiv-akuzativ   -V + *-āt-* → *-âtim*

nom.	<i>ward-âtum</i>	<i>bêl-êtum</i>	<i>rub-âtum</i>
gen./akus.	<i>ward-âtim</i>	<i>bêl-êtim</i>	<i>rub-âtim</i>
	„otrokyně“	„paní“	„vládkyně“

Feminina neodvozená od maskulinních tvarů a nevytvářená sufixy *-t/-at/-et-* v singuláru

- plurál tvoří sufixem *-âtum*

<i>bîtum</i> : <i>bît-âtum</i> „domy“	<i>bâbum</i> : <i>bâb-âtum</i> „dveře“
<i>ummum</i> : <i>umm-âtum</i> „matky“	<i>nârum</i> : <i>nâr-âtum</i> „řeky“
<i>ħarrânum</i> : <i>ħarrân-âtum</i> „cesty“	<i>abullum</i> : <i>abull-âtum</i> „brány“

Nepravidelné tvary plurálu

- u substantiva *aḥâtum* „sestra“

- plurál se tvoří reduplikací konsonantu kořene (*ḥ*): *aḥḥâtum* „sestry“

Pomnožná jména (pluralia tantum)

- mají pouze tvar množného čísla, ale označují i 1 osobu nebo věc

- v češtině:

1. části těla – *ústa, mluvidla, žábry*
2. nemoce – *příušnice, souchotiny, zarděnky, spalničky*
3. části + zařízení domu – *vrata, kamna, dveře*
4. nástroje – *kleště, nůžky, vidle, hrábě, váhy, sáně*
5. oděv – *tepláky, trenýrky, kalhoty, plavky*
6. hudební nástroje – *housle, varhany, činely, tympány*
7. potraviny – *povidla, kvasnice, plíčky*
8. svátky a slavnosti – *Vánoce, Velikonoce, narozeniny, křtiny*
9. činnosti – *námluvy, zásnuby, oddavky, pletichy, žně*
10. zeměpisná jména – *Čechy, Alpy, Pardubice, Hradčany, Budějovice*

- v akkadštině: *mû* „voda“, *dadmû* „místa“, *uššû* „základy“, *kišpû* „čarodějnictví“, *maškakâtum* „brány“

Přehled pádových koncovek

V statu rectu mají pády tyto alomorfy:

sg.		m.	f.
nom.	-um	ward-um	wardat-um
gen.	-im	ward-im	wardat-im
akus.	-am	ward-am	wardat-am
nom.	-ûm	rub-ûm, kir-ûm	
gen.	-îm/-ê m	rub-ê m, kir-î m	
akus.	-âm/-am	rub-âm, kiri-am	
du.			
nom.	-ân	In-ân, šêp-ân	
gen./akus.	-î n/-ê n	In-î n, šêp-ê n	
pl. m.			
nom.	-û/-û	ward-û, bēl-û, rub-û, kir-û	
gen./akus.	-î/-ê/-ê/-î	ward-î, bēl-ê, rub-ê, kir-î	
pl. f.			
nom.	-âtum/-âtum/-ê tum	ward-âtum, rub-âtum, bēl-ê tum	
gen./akus.	-âtim/-âtim/-ê tim	ward-âtim, rub-âtim, bēl-ê tim	

Neproduktivní adverbiální pády

Lokativ

Lokativ byl tvořen morfem *-um* (formálně identickým s morfem nominativu) a používalo se ho k určení místa (na otázku kde?), např. *qāt-um* „v ruce“. Již ve starobabylonské době je nahrazován předložkou *ina* s následujícím genitivem (*ina qāt-im*).

Terminativ

Terminativ naznačoval směr (na otázku kam?) a tvořil se morfem *-iš*, např. *šêp-iš* „k noze“. Je rovněž nahrazován použitím předložky *ana* a genitivu (*ana šêp-im*).

Přídavná jména

A) mužský rod (maskulinum)

- skloňování substantiv a adjektiv mužského rodu je v jednotném čísle totožné

- v množném čísle jsou odlišné koncovky:

nominativ   **-ūtum**

genitiv-akuzativ **-ūtim**

	sg.	pl.
nom.	<i>damq-um, rab-ûm</i>	<i>damq-ūtum, rab-ûtum</i>
gen.	<i>damq-im, rab-îm</i>	<i>damq-ūtim, rab-ūtim</i>
akus.	<i>damq-am, rabi-am</i>	<i>damq-ūtim, rab-ūtim</i>

kmeny končící na vokál

- dochází ke kontrakci vokálu kmene a vokálu koncovky na -û

nominativ   -V + -ūtum → **-ûtum**

genitiv-akuzativ   -V + -ūtim → **-ūtim**

- kmeny končící na -i/-î: doložené jsou i nestažené tvary (-iūtum)

B) ženský rod (femininum)

- skloňování substantiv a adjektiv ženského rodu je v jednotném i množném čísle totožné

- kmeny končící na -i/-î: doložené jsou i nestažené tvary (-iātum)

rabītum „velká“

	sg.	pl.
nom.	<i>rabīt-um</i>	<i>rabi-ātum / rab-âtum</i>
gen.	<i>rabīt-im</i>	<i>rabi-ātim / rab-âtim</i>
akus.	<i>rabīt-am</i>	<i>rabi-ātim / rab-âtim</i>

Shoda adjektiv v postavení přívlastku shodného

Adjektiva se kladou obvykle za substantiva, k nimž se vztahují a shodují se s nimi v rodě, čísle i pádu:

sg.	m.	f.
nom.	<i>šarr-um dann-um</i> „mocný král“	<i>šarr-atum dann-atum</i> „mocná královna“
gen.	<i>šarr-im dann-im</i>	<i>šarr-atim dann-atim</i>
akus.	<i>šarr-am dann-am</i>	<i>šarr-atom dann-atom</i>
pl.		
nom.	<i>šarr-ū dann-ūtum</i> „mocní králové“	<i>šarr-ātum dann-ātum</i> „mocné královny“
gen./akus.	<i>šarr-ī dann-ūtīm</i>	<i>šarr-ātīm dann-ātīm</i>

Přehled pádových koncovek plurálu u substantiv a adjektiv

	substantiva	adjektiva
m. nom.	-ū/-û <i>šarr-ū, rub-û</i>	-ūtum/-ûtum <i>damq-ūtum, rab-ûtum</i>
gen./akus.	-ī/-î/-ê/-ē <i>šarr-ī, kir-î, rub-ê, bēl-ē</i>	-ūtīm/-ûtīm <i>damq-ūtīm, rab-ûtīm</i>
f. nom.	-ātum/-âtum/-ētum <i>šarr-ātum</i> <i>rub-âtum</i> <i>bēl-ētum</i>	-ātum/-âtum/-ētum <i>damq-ātum</i> <i>rabi-ātum, rab-âtum</i> <i>šeḥr-ētum</i>
gen./akus.	-ātīm/-âtīm/-ētīm <i>šarr-ātīm</i> <i>rub-âtīm</i> <i>bēl-ētīm</i>	-ātīm/-âtīm/-ētīm <i>damq-ātīm</i> <i>rabi-ātīm, rab-âtīm</i> <i>šeḥr-ētīm</i>